

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Докторске академске студије

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. 927/1, донетом на седници одржаној дана 09.априла 2026. године, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанда **мрр Ане М. Марић** под насловом „Словачка и српска историјска драма после пада Берлинског зида”, урађену под менторским руковођењем др **Александре Корде-Петровић**.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. ЧЛАН КОМИСИЈЕ (МЕНТОР)

Име и презиме: др Александра Корда-Петровић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Чешка књижевност

Датум избора у звање: 26.1.2022.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Зузана Чижикова

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Словачка књижевност

Датум избора у звање: 21.5.2025.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет универзитета у Београду.

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Зорица Бечановић Николић

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: Општа књижевност

Датум избора у звање: 30.1.2024.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

4. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Ксенија Радуловић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Историја позоришта и драме

Датум избора у звање: 29.2.2024.

Установа на којој је запослен: Факултет драмских уметности Универзитета уметности у Београду

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Ана М. Марић (рођ.Жикић)
Датум и место рођења:	26.10.1989. у Параћину
Наслов мастер рада:	<i>Šesť hier Michala Babiaka v rámci postmodernej estetiky</i> (Шест драма Михала Бабјака у контексту постмодерне естетике)
Датум одбране мастер рада:	30.9.2013.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Филолошки факултет Универзитета у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	Словачка књижевност

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

Марић, Ана (2025). Утемељивачки митови у словачкој и српској драми. In: Václav Štěpánek (ed.): *Současná srbská a česká slavistická bádání II*, с. 257–276.

Marić, Ana (2023). Historická či dokumentárna dráma? O podobách slovenských a srbských dramatických textov s historickými témami. In: Michaela Mošatová (ed.), *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk*, с. 76–89.

Марић, Ана (2023). Ратови деведесетих на простору бивше Југославије као мотив у драми Кратке везе Владиславе Фекете. In: Стефана Пауновић Родић, Radoslav Raffaj (eds.), *Словакистика у контексту: традиција и перспективе*, с. 437–452.

Marić, Ana (2023). Téma emigrácie v súvislosti s postjuhoslovanskými konfliktmi v súčasnej slovenskej vojvodinskej dráme. In: *Slovenská literatúra*, roč. 70, č. 6, 2023, с. 675–689.

Marić, Ana (2022). Dve podoby dokumentárnej drámy – M.H.L. Slávy Daubnerovej a *Nenapísané listy* Milkice Miletić. In: Milan Kendra (ed.), *K vybraným aspektom slovenskej literatúry po roku 1989 IV. Interkultúrne komunikačné a komparatistické výzvy*, с. 28–42.

Marić, Ana (2021). Dokumentárna dráma a divadlo na Slovensku – divadelná hra a inscenácia *Tiso* Rastislava Balleka. prof. PhDr. Marta Součková, PhD. (ed.), *Perspektívy retrospektívy (slovenská literatúra po roku 1989.)*, с. 105–115.

Марић, Ана. *Госпођа Ајништајн* Снежане Гњидић и *Ајништајнова жена* Петра Павлаца као примери преиспитивања историјске стварности. In: *Polyslav* (подаци о публикацији недоступни, прихваћено за објављивање 2021. године).

Žikić, Ana (2018). *Historická skutočnosť v hre Mojmir II. alebo Súmrak ríše*. In: Marta Součková (ed.), *K poetologickým a axiologickým vlastnostiam slovenskej literatúry po roku 2000*. Prešov 2018, c. 331–345.

Žikić, Ana (2017). *Postava Gavrila Principa v súčasnej srbskej dráme*. In: Eliška Gunišová, Lenka Paučová (eds.), *Slovanský literární svět: Kontexty a konfrontace III*, s. 133–147.

Жиких, Ана (2017). Други поглед на штуровску генерацију у драми Јане Јурањове. In: *Славистика*, c. 366–373.

Žikić, Ana (2016). *Образ дејин в хре а в инсценацији Холокауст V. Климачка*. Elipka Gunišova, Lenka Paučova, *Slovanský literární svět: Kontexty a konfrontace II*, s. 285–295. .

Žikić, Ana (2016). *Zobrazenie skutočnosti v divadelnom scenári a inscenácii Povstanie*. *Славистика*, s. 715–723.

Žikić, Ana (2015). *Pravda a fikcia v historických hrách VHV. Novi Sad: 150 rokov dejín, kultúry a literatúry Slovákov vo Vojvodine*, 223-228.

Žikić, Ana (2015). *Umelecké dielo ako prostriedok utvárania obrazu minulosti v kolektívnej pamäti*. In: Vaclav Štěpánek (ed.), *Velká válka a areálové súvislosti: kultúra, literatúra a kultúrni histórie slovanských národů*, s. 79–93.

Žikić, Ana (2014). *Šest' hier Michala Babiaka v rámci postmodernej estetiky (1)*. In: *Nový život* 66 1 - 2, 2014, s. 46–53.

Žikić, Ana (2014). *Šest' hier Michala Babiaka v rámci postmodernej estetiky (2)*. In: *Nový život* 66 3 - 4, 2014, s. 49–57.

Šest' hier Michala Babiaka v rámci postmodernej estetiky (3). In: *Nový život* 66 5 - 6, 2014, s. 38–44.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

СЛОВАЧКА И СРПСКА ИСТОРИЈСКА ДРАМА ПОСЛЕ ПАДА БЕРЛИНСКОГ ЗИДА

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет истраживања докторске дисертације „Словачка и српска историјска драма после пада Берлинског зида” кандидаткиње Ане Марић посвећен је словачким и српским историјским драмама и предлошцима за сценско извођење насталим након 1989. године, тј.

након пада социјалистичких режима. Формирање нових држава након пада Берлинског зида изискивало је и преиспитивање и поновно дефинисање националних идентитета у новонасталим државама те се обрађивани драмски текстови критички односе према формотворним моделима који традиционално конституишу тај идентитет. Драмски текстови који су предмет анализе за тему имају важне и трауматичне историјске догађаје (пропаст Великоморавске кнежевине и српског царства, холокауст, ратови деведесетих) или кључне словачке и српске историјске личности (Људовит Штур, Јозеф Тисо, Густав Хусак, Александар Обреновић, Гаврило Принцип). У анализу су укључени и текстови који преиспитују националне, мањинске и родне идентитете. Такође, предмет истраживања ове дисертације је констатовање промена структуре драмског текста у савременим словачким и српским драмама које се баве историјском тематиком или суочавањем са новим тумачењима историјских појава. У дисертацији се анализирају одступања од аристотеловског модела драме и класичног модела текста историјске драме, а пажња је усмерена на остатке и преобликовање тих модела у савременом словачком и српском драмском тексту.

Циљ истраживања докторске дисертације огледа се у настојању да се на одабраним примерима савремених словачких и српских историјских драма насталих у последњој деценији 20. века и током прве две деценије 21. века констатују развојни токови савремене драматургије, уоче промене драмске поетике, као и структуралне трансформације драмског текста. Дакле, циљ истраживања је дефинисање међусобног дејства промењене структуре на значење текста и обрнуто – утицај тема новог читања историјске стварности на структуру текста. Ипак, примарни циљ анализе одабраних историјских и документарних драма је приказивање процеса суочавања са историјским траумама и преиспитивање доминантног дискурса у циљу осветљавања различитих болних места друштвене стварности оба народа. Циљ истраживања се може дефинисати и као компаративно и контрастивно истраживање драмских текстова са истим или сличним темама, насталим у словачком и српском друштву као постсоцијалистичким друштвима у транзицији. У анализи структуре се приказује удаљавање од аристотеловског и класичног модела структурирања драмског текста и приказ утицаја светских трендова у драми током двадесетог и двадесет првог века, са фокусом на историјску, али и на документарну и политичку драму у светлу постулата Бертолта Брехта и Ервина Пискагора.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Полазна хипотеза у докторској дисертацији „Словачка и српска историјска драма после пада Берлинског зида“ кандидаткиње Ане Марић односи се на претпоставку да је пад Берлинског зида, као значајна историјско-политичка промена, условио постепено отварање према утицајима традиције авангарде, неомодернизма и постмодернизма. Ослобађање књижевне и позоришне продукције од естетских критеријума диктираних режимом и почетак формирања демократског друштва и слободног тржишта условили су појаву плурализма и бројне експерименте аутора у области културе. Тиме се мења и приказивање историјске стварности у савременом драмском тексту, уочава се процес детабуизације и појаве новог тумачења историјских феномена.

Друга хипотеза односи се на тематска и значењска померања у савременом драмском тексту у односу на класичне моделе што се може приказати на словачким и српским примерима савремених историјских и документарних драма насталих у последњој десенији 20. века и у прве две деценије 21. века. Због тога се у разматрање узимају драмски текстови који се баве одређеним значајним историјским личностима и њиховом демитизацијом (*Tiso* (Ballek, 2005), *др Густав Хусак – затвореник председника, председник затвореника* (Klimáček, 2005),

Чиније сребрне, посуде одличне (Juráňová, 1997), „...нека буде царстви Твоје...“ (Horák, 1997), *Мали ми је овај гроб* (Srblijanović, 2014), *Змајеубице* (Marković, 2014) итд.), текстови који се баве важним (и табуизованим) историјским догађајима или периодима, тј. њиховим критичким превредновањем (*Мојмир II или Сумрак кнежевине* (Klimáček, 2015), *Бајнас Србија* (Богавац, 2017), *Устанак* (колектив аутора, 2014), *Невидљиви споменици* (Богавац, 2014), *Холокауст* (Klimáček, 2012) итд.), као и текстови који се баве актуелизацијом историјских догађаја и њиховом рефлексијом у словачком и српском друштву (*Бој на Косову* (Симовић, 1988), *Је ли било кнежеве вечере?* (Огњеновић, 1989), *Мојмир II или Сумрак кнежевине* (Klimáček, 2015) итд.).

Закључна хипотеза тиче се претпоставке да постоје разлике у структурирацији словачких и српских историјских драма, а које се могу објаснити другачијим друштвеним околностима и традицијом која је укореењена у колективном сећању. Закључци о начину приказивања историјске стварности у савременој историјској драми, као и поређење тенденција присутних у словачкој и српској савременој драматургији, откривају сличности у поимању стварности упркос различитим друштвено-политичким околностима чиме се указује на блискост двају народа која на први поглед није очигледна.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација „Словачка и српска историјска драма после пада Берлинског зида“ обухвата 223 компјутерски штампане странице једноструког прореда и састоји се од Увода и три дела насловљена *Поетске и жанровске одлике савремене историјске драме*, *Савремена словачка и српска историјска драма* и *Словачка и српска историјска драма након пада Берлинског зида*. Први и други део подељени су у више поглавља и потпоглавља, док трећи део представља закључак. Следи исцрпна *Библиографија* која садржи 237 библиографских јединица (с. 212–222). Дисертација укључује насловне стране и *Апстракт* на српском и енглеском језику.

У уводном поглављу рада постављају се почетне хипотезе и циљеви истраживања, излаже се предмет, метод и структура дисертације.

У првом и другом поглављу првог дела („О поетици драме“ и „О жанру историјске драме и његовом односу према историји“) разрађује се теоријски оквир за анализу жанра историјске драме и посвећена су поетичким питањима, расветљавању проблема историјске драме кроз историју и жанровима историјске драме. Треће поглавље („Разликовање историјске и документарне драме“) бави се разликовањем историјске и документарне драме које је у консултованој литератури проблематично. Четврто поглавље („Прикази историјске стварности у драми“) посвећено је приказу историјске стварности у драми, јер драмска дела приказују историјске теме радећи са документарним материјалом, па се поставља питање аутентичности или фикционалности датих дела. Пето поглавље („Драма, сећање и идентитет“) обрађује проблем колективног сећања, јер кандидаткиња сматра да је он кључан у анализи текстова који преиспитују званично (политичко) сећање и заборав као окосницу идентитета. Последње поглавље („Историјска драма у словачкој и српској драмској традицији“) првог дела рада бави се историјом и традицијом словачке и српске историјске драме.

Други део дисертације посвећен је компаративној и контрастивној анализи изабраних словачких и српских драмских текстова који су сврстани у две основне категорије на основу тога да ли приказују историјски догађај или историјске личности. Први се анализирају у поглављу „Приказ значајних, проблематичних и трауматичних историјских догађаја“, које чине потпоглавља „Утемељивачки митови“, „Социјалистички утемељивачки митови“ и „Слика доба у савременим фикцијама“. Овде се за пример узимају драме Вилијама Климачека (*Мојмир II или Сумрак кнежевине*, 2015, *Холокауст*, 2012, *Водка и хром*, 2018), Љубомира Симовића (*Бој на Косову*, 1988, 2002), Милене Богавца (*Невидљиви споменици*, 2014, *Бајнас Србија*, 2017),

Славе Даубнерове и колектива аутора (*Устанак*, 2014), Виде Огњеновић (*Је ли било кнежевине вечере?*, 1989), Милене Марковић (*Шине или Бог нас погледао*, 2002), Владиславе Фекете (*Кратке везе*, 2004), Валерије Шуцове и Романа Олекшака (*Доктор Магбет*, 2014) и др. Друго поглавље другог дела носи назив „Приказ значајних историјских личности“ и подељено је на три потпоглавља „Пејзажи антијунака и нејунака“, „Драме слављења (не)славне прошлости“ и „Феминистичко преиспитивање прошлости“. Окосницу анализе чине драме Растислава Балека (*Тисо*, 2005), Вилијама Климачека (*др Густав Хусак – затвореник председника, председник затвореника* (2005), *#дубчек – о човеку и времену*, 2018), Јане Јурањове (*Чиније сребрне, посуде одличне*, 1997), Славе Даубнерове (*М.Х.Л.*, 2009), Биљане Србљановић (*Мали ми је овај гроб*, 2014), Милене Марковић (*Змајеубице*, 2014), Горана Марковића (*Вила Сашино*, 2004) и др.

Трећи део дисертације насловљен као „Словачка и српска историјска драма након пада Берлинског зида“ представља закључак у коме се резимирају резултати претходне анализе и предочавају се кључни увиди у сличности, паралеле и разлике у тенденцијама које су констатоване у савременим словачким и српским историјским драмама.

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидаткиња Ана Марић у докторској дисертацији „Словачка и српска историјска драма после пада Берлинског зида“ спровела је истраживање на обимном и пажљиво одабраном материјалу који чини тридесетак драмских текстова, сценарија и предлога за сценско извођење. Главни критеријум за одабир анализираних текстова је њихов настанак након 1989. године, то јест, након пада социјалистичких режима. Овакав временски оквир једним делом је постављен због тога што је социјалистички дискурс изискивао манипулацију колективним сећањем, те је велики број значајних историјских тема остао необрађен или обојен социјалистичком једностраном интерпретацијом догађаја, те га кандидаткиња означава као политичко сећање. Формирање нових држава након пада Берлинског зида изискивало је и преиспитивање и поновно дефинисање националних идентитета у новонасталим државама те се обрађивани драмски текстови критички односе према формотворним причама које традиционално конституишу тај идентитет. Кандидаткиња долази до закључка да је списак обрађиваних историјских догађаја у суштини кратак. Аутори се углавном враћају истим темама да би их превредновали и само спорадично отварају нове теме, а велики број историјских догађаја остаје занемарен или незанимљив за драматуршку обраду. Оно што је њима заједничко је да се баве темама из националне историје и на неки начин утичу на формирање слике коју заједница има о себи. У корпус анализе укључени су и феминистички текстови који се не баве националним, већ родним идентитетом, али на посебан начин преиспитују положај жена у заједници преко личности које припадају националној и културној историји, те опет постоји веза са друштвом у којем текстови настају. На примеру одабраних текстова прате се узроци јављања истих или сличних тенденција у поетици словачких и српских драмских писаца. Такође, детектоване су и разлике које се интерпретирају у светлу различитости које диктирају словачка и српска историјска кретања, културна традиција и наслеђе, као и актуелна друштвена стварност, док се сличности објашњавају глобалним историјским, друштвеним и културним трендовима. Жанр историјске драме и његова укорењеност у актуелној стварности показује се као погодан терен за анализу дубљих друштвених и културних феномена као жаришта турбуленција.

Теоријски оквир који је примењен у овој дисертацији ослања се на компаративну и контрастивну методу, али и на културно-историјски, театролошки и нараторолошки приступ у тумачењу појава. Кроз анализу драмског текста истражују се тематска и значењска померања, промена перспективе сагледавања историјске стварности и њихових узрока уз примену постулата постструктуралистичке теорије, херменеутике, имагологије и теорије колективног сећања Мориса Албаша, као и Алеиде и Јана Асмана. Кандидаткиња се ослања на концепт архетипа, процес грађења идентитета и формирање мита као његовог темеља. Долази до закључка да тенденција која прати грађење мита у савременој драми представља његово

разграђивање, односно демитизацију. Значење текста се креће између полова митизације и демитизације, што је омогућено променом идеолошке парадигме након 1989. године.

У докторској дисертацији су детаљно анализирани одабране историјске драме које се баве питањима националног идентитета. Анализа је усмерена како на значењска, тако и на формална померања у односу на традицију историјске драме, тако да се испитују основни структурални чиниоци драмског текста – лик, радња, време и простор; монолог и дијалог – и анализирају се њихове одлике и функција у драмском тексту. Кандидаткиња долази до закључка о постојању три основна жанра у зависности од третмана архивског материјала који се налази у основи текста: историјска драма у ужем смислу, која историјским ликовима приписује оно што су у стварности изговорили (или могли изговорити), фикционална историјска драма која посуђује архивски текст (нпр. усмено сведочанство) неком од фиктивних ликова и документарна драма састављена искључиво од архивског материјала и/или стварних исказа извођача и везана је за актуелни тренутак извођења текста. Посебну категорију драма креирају фикције које тематизују догађаје које још увек нису део историје и оне су своје место нашле као драме сећања које пионирски отварају теме из недавне историје, субверзивне су, преиспитују доминантни дискурс и уводе нове форме у драмско стваралаштво (с. 198).

Посебно се разматрају две драме које преиспитују окосницу српског националног идентитета *Бој на Косову* (Симовић, 1989, 2002) и *Је ли било кнежевине вече?* (Огњеновић, 1989). Тема Косовског боја није дуго била заступљена у драми, јер се није уклапала у верзију заједничког југословенског идентитета и њено помагање указује на кризу у којој се друштво нашло на улазу у последњу деценију 20. века. Иако је Симовићева драма алегорична драма слављења, омаж легенди представљеној у народној поезији, а драма Огњеновићеве комедија преиспитивања, обе драме представљају упозорење на замке национализма и најављују сва будућа превредновања историјских наратива повезаних са националним идентитетом. Ови текстови су анализирани у оквиру поглавља о утемељивачким митовима и представљају основу за тематско, мотивско, садржајно и донекле стилистичко поређење са драмама које стоје на крају посматраног периода – *Мојмир II или Сумрак кнежевине* (Климачек, 2015) и *Бајнас Србија* (Богавац, 2017). Иако се обе баве преиспитивањем наратива о наново откривеним утемељивачким митовима, који су испливали на површину у промењеним историјским околностима и важни су за поновно дефинисање вредности заједнице, постоји значајна разлика у обради теме. Климачек теми приступа на начин сличан Симовићевом – путем омажа књижевној традицији. Интертекстуалне везе и актуализација уклапају Климачеков текст у шири оквир европске културне традиције и такође је преиспитују. Алегоризација и књижевна потка Симовићевом и Климачековом тексту пружају сличне мотиве који су део европског културног кода. *Бајнас Србија* Милене Богавца се овде издваја по документарном и деконструкцијском приступу и приказује резултат приклањања националистичком дискурсу на које су Симовић метафорички, а Огњеновић комично упозоравали.

Даље су истражени драмски текстови које кандидаткиња сврстава у групу наратива који се тичу социјалистичких утемељивачких митова. По њеном мишљењу, социјализам је морао да успостави дистанцу од држава демократске и капиталистичке оријентације које су постојале пре Другог светског рата, јер се капитализам тумачио у кључу одговорности за избијање рата. Нова идеологија је подразумевала и нови идентитет као раскид са старим вредностима, а он се успостављао пажљивим бирањем садржаја који ће бити потенциран да би служио као позитиван пример у трансформацији друштва. Словачки народни устанак и партизански отпор истиче се као израз креирања дистанце од фашистичке Словачке државе, а њени злочини се као негативан пример прећуткују. У оквиру пролома сећања деведесетих година и престанка табуизовања теме Словачке државе отвара се пут и за преиспитивање Словачког народног устанка и за експлорацију теме Холокауста у којем је Словачка држава учествовала путем депортације Јевреја у концентрационе логоре. Деведесетих година је објављена и књига сећања Хилде Храбовецке која ће 2012. године постати основа за драму *Холокауст – прича на коју би Словачка најрадије заборавила* (Климачек, 2012). Климачек у овој историјској фикцији улаже напор да прикаже предратна, ратна, послератна и савремена дешавања везана за одузимање јеврејске имовине и њихове депортације у свој њиховој комплексности. Слични мотиви и поступци се користе и у драми *Невидљиви споменици* (Богавац, 2015), јер припадају истој

тематској матрици, која је у извесној мери кодификована. Лично сећање је основа оба текста, али се она развијају у различитим смеровима – код Климачека у смеру фикционализације архивског истраживања, код Богавац у смеру креирања документарног текста. Обоје пак укључују публику у свет текста и извођења и постављају питања колективне одговорности за неговање сећања. Како је историјска дистанца од Другог светског рата довољно мала да још увек постоје живи сведоци, *oral history* се појављује као један од поступака градње драмског текста *Невидљиви споменици* и предлошка за драмско извођење текста *Устанак* (Даубнерова и колектив аутора, 2014). Ова три текста покрећу преиспитивање политике заборављања коју је неговао социјализам, а *Холокауст* и *Устанак* у анализи траума које је овај режим узроковао успостављају дисконтинуитет са социјалистичком Чехословачком која се даље наставља у превредновање стварних достигнућа Плишане револуције. Кандидаткиња закључује да је овај аспект одсутан у *Невидљивим споменицима*, што имплицира да у српском друштву не постоји отклон од социјализма (и због тога што он није узроковао трауму) и да је присутна извесна идеолошка амбиваленција (с.199).

Анализирана је и група драмских текстова који представљају допринос дискурсу колективног и културалног сећања, а преиспитују преломни историјски период Плишане револуције у Чехословачкој и ратове деведесетих у бившој Југославији. Дrame *Доктор Магбет* (Олекшак, Шулцова, 2014) и *Водка и хром* (Климачек, 2018) пореде очекивања од преврата са стварношћу, док *Турнеја* (Марковић, Г. 1996), *Шине или Бог нас погледао* (Марковић, М. 2002) и *Кратке везе* (Фекете, 2008), из перспективе времена писања текста који је практично симултан са дешавањима у драми, приказују трауму рата. Олекшак, Шулцова и Климачек развијају мотиве и теме већ назначене у *Холокаусту* и *Устанку*, а то је да без обзира на промену режима актери остају исти, те су исти и резултати и проблеми, само се у различитим периодима зову другим именом и ово отвара врата за испитивање могућности било каквих друштвених промена, али и за довођење у сумњу вредности либералне демократије. Горан Марковић и Милена Марковић своје текстове пишу у духу српске ангажоване драме и анализирају негативне утицаје друштвених одлука којима појединац не може да се супротстави, а Фекете пише привидно индивидуалну драму која опет приказује утицај друштвених дешавања на појединца и након што престане да буде део тог друштва. Кандидаткиња констатује да је у свим овим текстовима упадљива фикционализација и одсуство личног сећања (изузев драме *Водка и хром* која представља уметничку обраду личних доживљаја), што указује на то да траума још увек није обрађена, те се о њој не може приповедати. Зато драму види као покушај уклапања личног доживљаја стварности у кохерентну нарацију која (у будућности) може помоћи да се савлада језичка баријера створена траумом (с. 200). Систематизација разматраних историјских драма заснива се на основној подели на две категорије, драме које приказују значајне и трауматичне историјске догађаје и на оне које приказују значајне историјске личности. У ову другу категорију спадају драмски текстови који се баве личностима из словачке историје периода Другог светског рата и социјализма. На првом месту је разматрана монодрама *Тисо* (Балек, 2005), која анализира личност католичког свештеника и председника фашистичке Словачке државе задржавајући дистанцу од лика. Монодрама је конципирана као судска драма у којој је коначан суд остављен публици, а није наметнут од стране аутора. Мању дистанцу успоставља В. Климачек у драми *др Гусав Хусак – затвореник председника, председник затвореника* (Климачек, 2005), у којој изражава парадоксалност последњег председника Чехословачке социјалистичке републике поделом личности на три лика, који представљају различите периоде његовог живота. Како су историјске околности у којима је Хусак обављао своју дужност за аутора трауматизујуће, он се у тексту не либи да донесе суд и сматра Хусака одговорним за патњу великог дела становништва. Кандидаткиња констатује да у оба текста постоји упадљива објективност и недостатак емоционалног ангажмана лика у приповедању заснованом на архивском материјалу, те се овај поступак види као дехуманизујући. С друге стране, покушајем либерализације друштва и улогом Александра Дубчека бавио се В. Климачек у драми *#дубчек – о човеку и времену* (2018), али овог пута документарним текстом заснованим на мемоарима А. Дубчека, архивском истраживању и исказима учесника. Овај текст представља амбиваленцију у вредновању Дубчекове личности – али и савремених политичких уверења – и ово је драма

преиспитивања садашњице кроз историју. У ову групу спада и политичка драма *Мечјар – научите да живите са мнош* (Климачек, 2019) у којој ауторова политичка сатира достиже свој врхунац. Кандидаткиња овде закључује да у овој драми поново нема довољне историјске дистанце од приказаних догађаја, али текст указује на сличности словачке и српске политичке стварности деведесетих година. Следи и констатација да на српској страни пак не постоји покушај драмске обраде политичких актера овог периода путем историјске драме, као што нема ни драме преиспитивања Југославије (с. 200).

Као посебна група драма које приказују историјске личности издвојени су текстови који показују идејну сличност кроз ликове са месијанистичким одликама (Људовит Штур, Милан Штефањик, Гаврило Принцип) и представљају омаж наведеним личностима, те су класификоване као модерни инваријанти драме слављења. Кандидаткиња тумачи да ове драме указују на изванредан жал због пропасти великих наратива и идеја о уједињењу и заједништву, као и због негативног односа пост-генерација према наслеђу које се тумачи као позитивно. Закључује да се ове драме враћају на изворе идентитетске матрице и хетеростереотипа указујући на кризу до које су довеле валоризација и преиспитивање, те драме изражавају презасићеност тумачењем историје. Разматра се и група драма које преиспитују идентитете несвојствене само словачкој и српској заједници, већ чине део ширег спектра развоја студија рода. Драма *Чиније сребрне, посуде одличне* (Јурањова, 1997) преиспитује представнике штуровске генерације истовремено откривајући жене које су стајале у њиховој сенци, те биле невидљиви творци националне историје. Кандидаткиња примећује да овај текст указује на упућеност ауторке драме у феминистичке и родне студије, које као њихов преводилац добро познаје. Овај текст је сатиричан и најоштрији у третману мушког ућуткивања жена и по томе му је близак једино текст Милене Богавац из сценарија *Милева Марић* (Богавац, Димитријевић, Клепица, Божовић, Грумић, 2022). Остали текстови – *Госпођа Ајнштајн* (Гњидић, 2020) и друге драме које чине сценарио *Милеве Марић* –далеко су умеренији при разрешавању родног сукоба историјских личности, а *Ајнштајнова жена* (Павлац, 2017), упркос намери аутора, Милеву Ајнштајн поново скрива иза архивског материјала. Јединствен, објективан приступ теми, по мишљењу кандидаткиње, заузима Слава Даубнерова у третману личности прве словачке редитељке и Хусакове супруге Магде Хусакове Локвенцове (*М.Х.Л.*, 2009). Оно што феминистички текстови наглашавају – наиме учесталост обраде lika Милеве Марић Ајнштајн – симптоматично је за комплетну историјску драму предметног периода: она тематизује догађаје и ликове око којих не постоји консензус, који су у извесном смислу несазнатљиви, те је потенцијални број тумачења неограничен.

Осим прецизне систематизације обимне грађе коју чине словачки и српски савремени драмски текстови, њихове детаљне идејне и структуралне анализе, допринос ове докторске дисертације видимо у закључцима који се тичу разлика између савремене и старије историјске драме. Кандидаткиња констатује да ова разлика почива на томе што је историјска драма до 20. века често замењивала историографију, а њен циљ је био да поучи публику о историји и да осветли помоћу ње садашњи тренутак. Ефекат је постизала помоћу изворно трагичких средстава – наглашавајући сукоб између антагонисте и протагонисте. Савремена историјска драма пак историју преводи, замењује друге медије који се показују као недовољни у преко потребном приказивању сећања и истовремено изражава скептицизам према спознаји и истражује проблематичне податке критикујући актуелни друштвени и политички систем. Систем (који је повремено приказан као извор метафизичке опресије) и његови субјекти не могу бити приказани класичним сукобљавањем супротстављених сила те се развија другачија форма драмског карактера који, представљајући колектив, на себе преузима улогу хора. Усамљени протагониста заправо то више није, већ је део масе или означени, а текст је у потрази за његовим означитељима (с. 203). Такође, драгоцен је закључак да је културно и колективно сећање на историјске догађаје обрађене у драмским текстовима већином сећање пост-генерације и као такво се ослања на интермедијална средства репрезентације сећања. Драмски текст је ангажован у полемици са садржијама који представљају сећање (фалсификовано или не) и значење текста произилази управо из тог полемичког односа. Принцип игре основни је постмодерни принцип грађења текста, али је за савремену историјску драму од немерљивог значаја при евоцирању прошлости изазивањем асоцијација на контексте у којима су се слике налазиле, а који су претходили контексту драмског текста. Рад са сликама је заправо тумачење и превод слика, повезивање емоција и реакција на њих, јер су оне у супротном празне и безначајне. Драмски текст у духу драме сећања преузима на себе његову нецеловиту структуру (с. 205).

Кандидаткиња у дисертацији разматра теоријске постулате који упућују на промену начина размишљања која наступа од модернизма до данас по питању односа историје и драмског текста. Примећује да је то мишљење инкорпорирано у разматране драмске текстове, што доказује чињеница да је доживљај стварности аутора битно измењен. У постмодерном стваралаштву је дискурс – доминантни или субверзивни – стварни произвођач текста, а аутор(и) је(су) субјекти који бирају елементе које ће у текст укомпоновати. Зато аутор савремене драме не стоји изван и изнад радње као свезнајући лик, већ монтира њему доступне фрагменте и аспекте стварности у покушају (најчешће узалудном) да обухвати и објасни њен тоталитет. Констатује се да историјска драма разматраног периода користи новински, књижевни, историографски и архивски материјал у циљу повећања веродостојности текста, али и зарад отварања могућности контрастивног поређења различитих историографских и других текстова који за предмет имају обрађивани догађај (с. 209). Архивски материјал и званична историја указивањем на опречности постају централни сукоб драмског текста, па се драмски конфликт не гради на основу сукоба међу ликовима, већ на основу супротстављања различитих дискурса. Посебно се истиче да савремени драмски текст архивски материјал интерпретира тако што прати линије раседа, пукотине у историјском наративу и знању о наративу. Драмски текст постаје деконструкционистичка историја која разбија бинарне опозиције, разлаже логоцентрични субјекат и не дозвољава постојање хијерархије. Насупрот званичној историографији, драма је слободна да подари глас емоцијама у усменим сведочанствима и створи простор за изражавање индивидуалних мишљења која могу бити у сукобу. Емоције најлакше посредује документарни драмски текст, јер инсистира на извођењу уместо на приповедању. Драматургија документарних текстова је сугестивна, те је и текст субјективан. Документарност расте са смањивањем историјске дистанце и поетика аутора се значајно мења када аутори пишу о догађајима или личностима који су утицали на њихово лично животно искуство (с. 205). Може се констатовати да кандидаткиња непрестано разматра на који начин избор историјске теме утиче на грађење драмског текста.

Као важан резултат истраживања, поред наведеног, видимо и у неколико општих закључака који произилазе из докторске дисертације. Ту спадају констатације да се у разматраним текстовима теме и мотиви срећу у више драма у вертикалном или хоризонталном

пресеку и креирају одређену матрицу, да су догађаји и личности који су изабраним текстовима обрађени трауматични и/или проблематични, а важни за креирање кохерентног словачког и српског идентитетског наратива, те их текстови преиспитују и уклапају у слику коју нација има о себи. Из тога произилази да се национални идентитет који словачка и српска историјска драма преиспитују у периоду после пада Берлинског зида појављује као нестабилан због дисконтинуираности и сталних промена оквира који изискују ново тумачење, али и због тога што у себе уграђују хетеростереотипе и изразе колективно несвесног који се налази у позадини колективног сећања.

Докторска дисертација „Словачка и српска историјска драма после пада Берлинског зида“ представља значајан научни допринос проучавању жанра савремене словачке и српске историјске драме са интердисциплинарних позиција уз примену компаративног и контрастивног приступа који омогућава сагледавање сличности и разлика које се манифестују у драмским текстовима на историјске теме. Докторска дисертација представља вредан подстицај за даља истраживања словачке и српске драмске књижевности и уопштено жанра историјске драме.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *“Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду”* и налаза у извештају из програма „iThenticate“, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације **”Словачка и српска историјска драма после пада Берлинског зида”** аутора **Ане М. Марић**, констатовано је да утврђено подударње текста износи **9 %**.

Овај степен подударности последица је цитата, личних имена, библиографских података о коришћеној литератури, тзв. општих места и података, као и претходно публикованих резултата докторандових истраживања, који су проистекли из његове дисертације, што је у складу са Чланом 9. *Правилника*.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *„Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду“*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација „Словачка и српска историјска драма после пада Берлинског зида“ кандидата мср Ане М. Марић оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације под насловом „Словачка и српска историјска драма после пада Берлинског зида“, коју је урадила кандидаткиња мср Ана М. Марић под менторством др Александре Корде-Петровић и да је, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. _____
др Александра Корда-Петровић
ментор и члан Комисије
2. _____
др Зузана Чижикова
члан Комисије
3. _____
др Зорица Бечановић Николић
члан Комисије
4. _____
др Ксенија Радуловић
члан Комисије